

STANISŁAW TYSZKIEWICZ

W POSZUKIWANIU RACJONALNYCH ZASAD DEKLAROWANIA WŁAŚCIWOŚCI ŻYWIENIOWYCH I ZDROWOTNYCH NA ETYKIETACH I W REKLAMIE PRODUKTÓW SPOŻYWCZYCH

Streszczenie

W różnych międzynarodowych gremiach fachowych prowadzone są prace koncepcyjne i legislacyjne, mające na celu ustalenie jednolitych, w skali światowej, zasad prawnych posługiwania się deklaracjami dotyczącymi walorów żywieniowych i zdrowotnych żywności. W wielu krajach takie deklaracje są stosowane. Aktualnie zaistniała potrzeba ujednoczenia zasad ich stosowania, w aspekcie ochrony konsumentów przed informacjami wprowadzającymi w błąd oraz w celu uniknięcia nieuczciwej konkurencji w handlu. Zreferowano aktualny stan dyskusji na ten temat, prowadzonej w Unii Europejskiej oraz przedstawiono stan regulacji prawnych istniejących w naszym kraju.

Wprowadzenie

Doskonalenie międzynarodowego prawa żywnościowego ma głównie na celu zwiększenie ochrony interesów konsumentów w zakresie bezpieczeństwa zdrowotnego i skuteczniejsze zapobieganie nieuczciwym praktykom handlowym. Jako ważny przywilej konsumentów powinno się traktować prawo do rzetelnych informacji o produkcie, o sposobie i warunkach jego wytworzenia, składzie surowcowym oraz o cechach użytkowych, w tym między innymi o spełnianiu przez produkt funkcji żywieniowych i innych, jeżeli tylko takie można wskazać. Informacje o specyficznych właściwościach i spełnianiu przez produkt spożywczy określonych funkcji żywieniowych podawane są na ogół przez producenta, z zachowaniem reguł wykluczających podawanie informacji fałszywych, mylących i wprowadzających w błąd przy zakupie lub użytkowaniu produktów. Ważnym instrumentem stosowanym do informowania konsumentów o walorach żywieniowych produktów są deklaracje żywieniowe (nutrition claims) zamieszcza-

ne przez producentów na opakowaniach, w dokumentach handlowych, w anonsach i reklamie oraz używane przez agendy państwowe, zajmujące się kreowaniem polityki żywieniowej kraju oraz edukacją społeczeństwa w zakresie ważnych społecznie dziedzin wiedzy dotyczących życia codziennego.

Deklaracje żywieniowe w Codex Alimentarius FAO/WHO

Zasady stosowania deklaracji żywieniowych stanowią część składową przepisów kodeksu dotyczących znakowania żywności. Istnieje specjalny przewodnik zatytułowany „Przewodnik stosowania deklaracji żywieniowych” [1], będący suplementem do „Generalnego kodeksowego przewodnika w dziedzinie deklaracji” [2]. W „Generalnym kodeksowym przewodniku w dziedzinie deklaracji” tak zdefiniowano deklarację (claim): „Na użytek tego Przewodnika, deklaracja jest prezentacją, która stwierdza, sugeruje lub implikuje, że produkt spożywczy posiada specyficzny charakter w zakresie swojego pochodzenia, właściwości odżywczych, natury, produkcji, przetworzenia, składu oraz innych cech jakościowych”. Deklaracja żywieniowa (nutrition claim), to zgodnie z Przewodnikiem..., „prezentacja która stwierdza, sugeruje albo implikuje, że produkt spożywczy posiada specyficzne właściwości żywieniowe, ale nie limitowane tylko do: wartości energetycznej, zawartości białka, tłuszczu i węglowodanów, jak również zawartości witamin i substancji mineralnych”.

Zgodnie z Przewodnikiem nie są deklaracjami żywieniowymi:

- substancje wyszczególnione w liście składników (produktu),
- wyszczególnione składniki odżywcze (nutrients), stanowiące obowiązkowy fragment znakowania żywieniowego,
- jakościowe lub ilościowe deklaracje dotyczące niektórych składników odżywczych albo składników (ingredients), podane na etykiecie zgodnie z krajowymi przepisami prawnymi.

Dokładnie taką samą definicję deklaracji żywieniowej podaje się w „Kodeksowym przewodniku znakowania żywieniowego” [3].

Rozróżnia się następujące deklaracje:

- deklaracja zawartości składnika żywieniowego (nutrient content claim) taka, jak np. „źródło wapnia” czy „nisko tłuszczowe bogate źródło włókna spożywczego”,
- deklaracja porównawcza (comparative claim) taka, jak „zredukowany”, „bogatszy niż”, „mniej niż” itp.,
- deklaracja funkcji składnika żywieniowego (nutrient function claim).

Definicja tej ostatniej deklaracji jest następująca: „deklaracją funkcji składnika żywieniowego jest deklaracja żywieniowa, która określa fizjologiczną rolę składnika w rośnięciu, rozwoju i naturalnych funkcjach ciała”. Przykładami takich deklaracji mogą

być np. „białko wspomaga budowę i naprawę uszkodzeń tkanek ciała” lub „żelazo jest czynnikiem potrzebnym do tworzenia czerwonych ciałek krwi”.

Podana w Przewodniku definicja deklaracji funkcji składnika żywieniowego będzie punktem wyjścia do próby utworzenia „deklaracji funkcjonalnych”, o których będzie mowa w dalszej części artykułu.

Załącznikiem do części tekstowej Przewodnika jest tabela określająca parametryczne limity deklaracji „mało”, „bardzo mało”, „wolny od”, w stosunku do energii i składników żywności redukowanych w celach poprawy ich właściwości zdrowotnych: tłuszczu, tłuszczu nasyconego, cholesterolu, cukrów i sodu.

Istnieje zamiar zastąpienia „Przewodnika stosowania deklaracji żywieniowych” „Przewodnikiem stosowania deklaracji żywieniowych i zdrowotnych” [4]. W tytule projektu nowego przewodnika pojawia się pojęcie „deklaracji zdrowotnych”, jeżeli tak można przetłumaczyć termin angielski „health claim”. Deklaracja zdrowotna definiowana jest jako „prezentacja, która stwierdza, sugeruje albo implikuje, że istnieje zależność między produktem spożywczym lub składnikiem tego produktu a zdrowiem (konsumenta)”. Deklaracjami zdrowotnymi w rozumieniu projektu przewodnika są wcześniej już omawiane deklaracje funkcji składnika żywnościowego oraz:

- deklaracja funkcji wspomagającej (enhanced function claim),
- deklaracja zmniejszenia ryzyka choroby (reduction of disease risk claim).

W projekcie przewodnika nie definiuje się ściśle tych deklaracji, poprzestając na informacjach objaśniających ich sens i zakres stosowania. W specjalnie w tym celu zestawionej tabeli przedstawiono przykłady stosowania różnych typów deklaracji. Fragment tej tabeli ograniczony do wapnia i kwasu foliowego przedstawiono w tab. 1. Projekt przewodnika zawiera również propozycje kryterialnych wartości parametrów określających „niski”, „bardzo niski” oraz zerowy „wolny od” poziom występowania energii oraz wybranych składników. Wartości tych parametrów zostały podane w tab. 2.

Projekt nowego przewodnika jest dokumentem na 3. stopniu procedury ustanawiania, czyli jest projektem wstępnym, który będzie poddany opiniowaniu przez wyspecjalizowane instytucje pomocnicze oraz instytucje zainteresowane (4. stopień) i dopiero na 5. stopniu procedury może stać się projektem dokumentu (normy) Kodeksowej, wysyłanym do zaopiniowania przez kraje członkowskie (6. stopień) i przez wyspecjalizowane instytucje pomocnicze (7. stopień). Na 8. stopniu procedury projekt może stać się dokumentem Kodeksowym. Możliwe jest pominięcie 5. stopnia procedury, jeżeli projekt wstępny jest akceptowany bez uwag krytycznych przez wyspecjalizowane instytucje pomocnicze i inne instytucje zainteresowane. W przypadku „Przewodnika stosowania deklaracji żywieniowych i zdrowotnych” skrócenie procedury jest mało prawdopodobne.

Tabela 1

Różne typy proponowanych deklaracji żywieniowych i zdrowotnych i **przykłady ich stosowania** [4].
 Different types of health and nutrition claims and examples of applications.

Deklaracja.... Claim...	Wapń Calcium	Kwas foliowy Folic acid
zawartości składnika żywieniowego (of nutrient content)	Produkt A jest źródłem wapnia	Produkt C jest źródłem kwasu foliowego
porównawcza (comparative)	Produkt A zawiera x% wapnia więcej niż.....	Produkt C zawiera x% kwasu foliowego więcej niż...
funkcji składnika żywieniowego (of nutrient content)	Wapń wspomaga rozwój silnych kości i zębów. Produkt A jest źródłem (bogatym źródłem) wapnia	Kwas foliowy ma wpływ na normalny wzrost..... Produkt C zawiera kwas foliowy
funkcji wspomagającej (of enhanced function)	Wapń może pomóc w podwyższeniu gęstości kości. Produkt A jest źródłem (bogatym źródłem) wapnia	Folaty mogą pomóc w normalizacji poziomu homocysteiny w plazmie krwi. Produkt C jest źródłem (bogatym źródłem) kwasu foliowego
zmniejszenia ryzyka choroby (of reduction of disease risk)	Wystarczające pobranie wapnia może zredukować ryzyko osteoporozy w podeszłym wieku. Produkt A jest bogaty w wapń.	Folaty mogą zmniejszyć ryzyko urodzenia dzieci z wadami układu nerwowego. Produkt C jest bogaty w folaty

Tabela 2

Warunki stosowania oświadczeń dotyczących różnych składników żywieniowych i innych substancji spotykanych w produktach spożywczych [7].
 Conditions warranting the claim for different nutrients and other substances in foods.

Oświadczenie (claim)	Warunki stosowania (Conditions warranting the claim)	
	Kodeks Żywnościowy FAO/WHO	Niektóre kraje Unii Europejskiej
1	2	3
nisko energetyczny (low energy)	mniej niż 40 kcal/100 g mniej niż 20 kcal/100 g	mniej niż 50 kcal/100 g mniej niż 20 kcal/100 g
wolny od energii/bez energii (energy-free/without energy)	mniej niż 4 kcal/100 g	–
nisko tłuszczowy (low fat)	nie więcej niż 3 g/100 g i 1,5 g/100 ml	nie więcej niż 3 g/100 g albo 3 g/100 ml w przypadku płynów

cd Tab. 2

1	2	3
mało nasycony (tłuszcz) albo nasycone kwasy tłuszczowe (low saturates or saturated fatty acids)	prod. ¹ stałe – nie więcej niż 1,5 g/100 g prod. płynne – 0,75 g/100 ml	Poziom nasyconych tłuszczów 25% i częściowo nasyconych mniej niż 60% oraz produkty zawierające nie więcej niż 5g tłuszczu w racjonalnym dziennym spożyciu. prod. stałe – nie więcej niż 1,5 g/100 g prod. płynne – nie więcej niż 1,5 g/100 ml oraz nie przekraczających 10 % całkowitej energii produktu.
wolny od nasyconego (tłuszczu) albo nasyconych kwasów tłuszczowych/bez nasyconego (tłuszczu) albo nasyconych kwasów tłuszczowych (saturates or saturated fatty acids free/without saturates or saturated fatty acids)	nie więcej niż 0,1 g/100 g lub 100 ml	–
nisko cukrowy (low sugar (s))	–	Maksymalnie 4 g/100 ml napojów (soft drinks) nie więcej niż 5 g/100 g lub 100 ml
wolny od cukru (ów)/bez cukru (ów) (sugar (s) – free/without sugar (s))	nie więcej niż 0,2 g/100 g lub 100 ml	Produkt nie zawiera cukru, gdy podobny produkt może zawierać cukier. Produkt nie może zawierać żadnego rodzaju cukru
nisko sodowy lub solny (low sodium or salt)	prod. nisko sodowy: nie więcej niż 0,12 g/100 g prod. bardzo nisko sodowy 0,04 g/100 g	W Unii Europejskiej zasady stosowania oświadczeń nisko sodowy i bardzo nisko sodowy określa dyrektywa o żywności przeznaczonej do specjalnych żywieniowych celów. W poszczególnych krajach Unii prod. nisko sodowy nie więcej niż 0,04 g/sodu/100 g lub 100 ml
wolny od sodu lub soli/bez sodu lub soli (sodium or salt-free/without sodium or salt)	nie więcej niż 0,005 g/100 g	–
źródło białka (source of protein)	powyżej 10% RNV ² /100 g, 5% RNV/100 ml, albo 5% RNV/100 kcal albo 10% RNV/na porcję	Jeżeli ilość produktu racjonalnie spożywanego w ciągu dnia przekracza 12g białka, powyżej 12% energii musi pochodzić z białka
dużo białka (bogaty w białko) doskonałe źródło białka (high protein/rich in protein/excellent source of protein)	podwojone wartości parametrów przyjętych jako „źródła białka”	Jeżeli zawartość białka przekracza 20%, powyżej 20% energii musi pochodzić z białka

cd Tab. 2

1	2	3
źródło włókna spożywczego (source of fibra)	nie mniej niż 3 g/100 g albo nie mniej niż 1,5 g/kcal lub porcję	nie mniej niż 3 g/100 g albo nie mniej niż 3 g w przewidywanym racjonalnym dziennym pobraniu pokarmu
dużo włókna spożywczego/ bogaty we włókno spożywcze/doskonałe źródło włókna spożywczego (high fibre/rich in fibre/ excellent source of fibre)	nie mniej niż 6 g/100 g albo 3 g/100 kcal lub na porcję	nie mniej niż 6 g/100 g lub 100 ml albo nie mniej niż 6 g w przewidywanym dziennym pobraniu pokarmu
źródło witamin i/lub substancji mineralnych (source of vitamins and/or minerals)	15% RNV/100 g, 7,5% RNV/100 ml albo 5% RNV/100 kcal	ilość żywności, którą racjonalnie przewiduje się spożyć w ciągu dnia musi zawierać 1/6 RDA ³ dwóch lub więcej określonych witamin lub substancji mineralnych albo wszystkich witamin i substancji mineralnych jeżeli deklaracja wymienia je
dużo witamin i/lub substancji mineralnych/bogaty w witaminy i/lub substancje mineralne/doskonałe źródło witamin i/lub substancji mineralnych (high in vitamins and/or minerals/rich in vitamins and/or minerals/excellent source of vitamins and/or minerals)	podwojone wartości parametrów przyjętych jako „źródła witamin i/lub substancji mineralnych”	„bogaty” lub „doskonałe źródło” – 20% RDA w dziennym racjonalnym spożyciu jeżeli produkt został wzbogacony i zawiera 15–40% RDA/100 kcal, ilość żywności, którą racjonalnie przewiduje się spożyć w ciągu dnia musi zawierać ponad 50% RDA dwóch lub więcej określonych witamin lub substancji mineralnych, albo wszystkich witamin i substancji mineralnych jeżeli deklaracja wymienia je. naturalnie bogate: Więcej niż 15% RDA/100 kcal albo więcej niż 15% dziennego pobrania. Kiedy RDA nie istnieje dla jednej lub więcej witamin i substancji mineralnych.

¹ prod. – produkty² RNV (Reference Nutrient Value) – referencyjna wartość składnika spożywczego.³ RDA (Recommended Daily Allowance) – zalecane dzienne spożycie.

Deklaracje żywieniowe w przepisach prawa żywnościowego Unii Europejskiej i krajów członków Unii

Definicja i zasady stosowania deklaracji żywieniowych (nutrition claims) w Unii Europejskiej zostały podane w Dyrektywie Rady nr 90/496/EEC z 1990 r. [5]. Kraje członkowskie Unii harmonizując swoje przepisy były zobowiązane do respektowania

tych zasad. Dyrektywa 90/496/EEC definiowała pojęcie deklaracji żywieniowej (nutrition claim) następująco: „prezentacja i reklamowy przekaz, które stwierdzają, albo sugerują, że produkt spożywczy posiada szczególne żywieniowe właściwości zawdzięczone energii (wartości kalorycznej) której:

- dostarcza,
- dostarcza w zredukowanej lub zwiększonej dawce,
- nie dostarcza,

i/lub zawdzięczone składnikom żywieniowym, które

- zawiera,
- zawiera w zredukowanej lub zwiększonej proporcji lub
- nie zawiera.

Informacje dotyczące jakości lub ilości składnika żywieniowego nie stanowią deklaracji żywieniowej, jeżeli są wymagane przez przepisy prawne”.

Władze Unii powróciły do tematyki deklaracji dotyczących cech zdrowotnych żywności w Białej Księdze Bezpieczeństwa Żywności [6]. W akapicie 101. Białej Księgi stwierdzono: „Dyrektywa w sprawie znakowania zakazuje przyznawania jakimkolwiek produktom spożywczym właściwości zapobiegania chorobom ludzi, leczenia ich lub uzdrawiania, czy też odnoszenia się do takich właściwości. Komisja nadal uważa, że znakowanie i reklama produktów spożywczych nie powinna zawierać takich deklaracji zdrowotnych. Jest rzeczywiście prawdą, że dobrze zbilansowana dieta to warunek wstępny dobrego zdrowia, lecz deklarowanie, że spożycie żywności może zapobiec, leczyć lub uzdrowić z tej, czy innej choroby, mogłoby w rzeczywistości skłaniać konsumenta do dokonywania niezbilansowanych dietetycznie wyborów. Jednakże Komisja rozważy, czy do prawodawstwa UE powinny być wprowadzone określone ustalenia celem regulowania spraw „deklaracji funkcjonalnych” (na przykład deklaracji związanych z korzystnymi efektami działania składników odżywczych na określone normalne funkcjonowanie organizmu) oraz „deklaracji żywieniowych” (takich, jak deklaracje opisujące obecność, brak lub poziom zawartości składnika odżywczego, w zależności od określonego przypadku, w produkcie spożywczym lub jego wartość w porównaniu z podobnym produktem spożywczym). Ponadto Komisja rozważy potrzebę dostosowania wymagań, zawartych w Dyrektywie w sprawie oznakowania wartością odżywczą, do potrzeb i oczekiwań konsumenta”.

W związku z tym w aneksie do Białej Księgi zatytułowanym „Plan działania w zakresie bezpieczeństwa żywności” w rozdziale XIV „Znakowanie żywności” znalazła się pozycja 65. określona jako „Projekt zmiany dyrektywy 79/112/EEC (aktualnie jednolity tekst tej dyrektywy ma numer 2000/13/EC) w sprawie znakowania, prezentacji i reklamy produktów żywnościowych” z celem: określenie warunków stosowania „deklaracji funkcjonalnych” i deklaracji żywieniowych. Określono termin przyjęcia

znowelizowanej dyrektywy przez Komisję na lipiec 2001 r., a przez Radę/Parlament na lipiec 2002 r.

Zapewne w związku z powyższym Dyrekcja Generalna ds. Zdrowia i Ochrony Konsumentów Komisji Unii Europejskiej opracowała i opublikowała materiał dyskusyjny zatytułowany „Deklaracje żywieniowe i deklaracje funkcjonalne” [7]. We wstępie oświadczone, że przedstawione w dokumencie informacje mają charakter bezstronnego zreferowania problemu i że wszelkie propozycje mają charakter głosów w otwartej dyskusji. Zaznacza się, że zawarte w materiałach opinie nie są opiniami Komisji ani jej służb.

Oczekuje się komentarzy dotyczących głównie:

- definicji,
- warunków, które powinny być spełnione przy używaniu deklaracji,
- typu oceny i systemu zatwierdzania deklaracji.

W dokumencie zacytowano różne istniejące definicje deklaracji żywieniowych i deklaracji funkcjonalnych oraz szeroko omówiono różne typy spotykanych w praktyce deklaracji. Jako definicję deklaracji funkcjonalnej zacytowano zapis z Białej Księgi Bezpieczeństwa Żywności Komisji Wspólnot Europejskich, wg którego deklaracje funkcjonalne to „deklaracje dotyczące pozytywnych efektów (beneficial effects) składnika żywieniowego na pewne normalne cieleśne funkcje (bodily functions)”. Ponadto w załączniku zestawiono w postaci tabeli deklaracje oraz warunki ich stosowania, wynikające z dokumentów Komisji Kodeksu Żywnościowego FAO/WHO oraz przepisów niektórych krajów członkowskich Unii Europejskiej. Dane te w całości przedstawiono w tab. 2.

Stanowisko Europejskiego Towarzystwa Prawa Żywnościowego EFLA w sprawie propozycji władz Unii Europejskiej wprowadzenia przepisów określających zasady stosowania deklaracji żywieniowych i funkcjonalnych

Na zaproszenie do dyskusji zareagowała EFLA, przekazując Dyrekcji Generalnej SANCO obszerny komentarz do dokumentu SANCO/1341/2001 [8]. Na wstępie wyrażono zadowolenie z podjętej dyskusji, ale wyrażono zarazem ubolewanie, że zawężono ją do deklaracji żywieniowych i funkcjonalnych, nie zajmując się sprawą ogólną deklaracji dotyczących zdrowia (health claims). Zdaniem EFLA „istnieje ryzyko, że takie, cząstkowe tylko podejście do kompleksowego problemu może doprowadzić do stworzenia niekompletnych i niespójnych prawnych ram działania, a utrzymanie aktualnych zróżnicowanych sposobów podejścia różnych krajów doprowadzi do barier handlowych i powstania niejednoznaczności (niepewności) prawnej odnośnie tego, jakich deklaracji może dotyczyć. W przedmiocie terminologii EFLA opowiada się za używaniem pojęć zdefiniowanych (np. co to znaczy „znaczące źródło” (significant source) lub „zalecane” (recommended) uważając, że dobrym punktem wyjścia są defi-

nicje zawarte w dokumentach Komisji Kodeksu Żywnościowego FAO/WHO. Zdaniem EFLA zastrzeżenie budzi termin „deklaracja funkcjonalna” (functional claim), gdyż nie odnosi się ona do „żywności funkcjonalnej”¹, ale w ogóle do żywności. Proponuje się używanie terminu „deklaracja funkcji składnika żywieniowego” (nutrient function claim), tak jak to zostało zapisane w dokumentach kodeksowych [1, 4]. Dalej w Komentarzu EFLA czytamy: „Ustalenie kompleksowych ram prawnych (deklaracji) wymagać będzie przyjęcia dyrektywy o znakowaniu, dyrektywy o znakowaniu odżywczym, dyrektywy o mylącej reklamie, jak również wymagać będzie spójności i zgodności pomiędzy aktualnie opracowywanymi ogólnymi przepisami prawa żywnościowego i aktualizowaną właśnie dyrektywą o produktach medycznych.

Ponadto EFLA sugeruje, aby w procesie legislacyjnym wziąć pod uwagę inne formy regulacji prawnych na szczeblu Unii, takie jak istniejące kodeksy postępowania, w celu ułatwienia wykonalności i efektywnego wykorzystania środków z innych obszarów ochrony konsumenta. Jednocześnie należy zwrócić szczególną uwagę na jasność stosowanych zasad i jednoznaczność prawną.

W celu zapewnienia skuteczności EFLA apeluje o jasne, proste, spójne, przejrzyste, przewidywalne i łatwo egzekwowalne ramy prawne, oparte na następujących zasadach:

1. EFLA chciałoby podkreślić wagę nie stwarzania sztucznych barier, ponieważ wszelkie granice prowadzą do powstawania szarych stref i niejednoznaczności prawnej. To z kolei oznacza, że nie należy:

- tworzyć nowej kategorii „żywności funkcjonalnej”¹,
- dyskryminować poszczególnych rodzajów żywności. Każdy rodzaj żywności powinien mieć możliwość noszenia deklaracji,
- różnicować składników żywieniowych od substancji o funkcjach fizjologicznych,
- dyskryminować poszczególnych rodzajów deklaracji. Wszelkie rodzaje deklaracji tworzą spójny ciąg (kontinuum).

---

¹ Żywność funkcjonalna – termin szeroko stosowany w nauce o żywności, oznacza żywność, której przypisuje się określone funkcje żywieniowe i lecznicze, najczęściej przeznaczona dla szczególnych grup konsumentów. Termin żywności funkcjonalnej nie został wprowadzony do przepisów międzynarodowego prawa żywnościowego, głównie z tego powodu, że bardzo trudno byłoby ustalić kryterium rozróżnienia między żywnością funkcjonalną a lekami. Wobec istnienia bardzo szerokiej definicji leków, formalnie rzecz biorąc produkty spożywcze funkcjonalne są lekami. W czerwcu 1999 r. odbyła się w Krakowie konferencja naukowa pt. „Żywność funkcjonalna”. Większość referentów za żywność funkcjonalną uważała produkty spożywcze bogate w składniki żywieniowe i pożyteczną żywą mikroflorę, nie zawierające lub zawierające mniej składników niekorzystnych żywieniowo lub nietolerowanych przez konsumentów z wadami układu pokarmowego oraz nie zawierające alergenów.

2. EFLA chciałyby podkreślić konieczność stworzenia obiektywnych i jasnych zasad regulujących deklaracje żywieniowe i deklaracje funkcji składnika żywieniowego dlatego:
  - ciężar dowodu powinien spoczywać na producencie (industrial operator),
  - uzasadnienie powinno się opierać na ogólnie przyjętych zasadach naukowych. Należy brać pod uwagę zalecenia Rady Europy. Ocenę właściwości uzasadnienia naukowego należy przeprowadzić indywidualnie w każdym przypadku,
  - informacja powinna być zgodna z uzasadnieniem naukowym.
3. EFLA nalega na przyjęcie procedur pozostających w odpowiednim stosunku do założonych celów, wykonalnych, pozwalających na niezbędną elastyczność, zarówno w aspekcie czasu, jak i środków, tak aby zapewnić konkurencyjność przy jednoczesnym maksymalnym stopniu ochrony konsumenta.
4. EFLA nie popiera zamiaru ustalenia list deklaracji nakazowych i zakazanych, których tworzenie wymaga przewlekłych i uciążliwych procedur, a które nie zapewniają różnorodności sposobów informacji oraz zdejmą ciężar dowodu z producenta.
5. EFLA kwestionuje potrzebę i przydatność wprowadzenia instytucji zgody przed dopuszczeniem na rynek (pre-marketing approval). Procedury notyfikacyjne kompetentnych władz państwowych krajów członkowskich w zakresie znakowania żywności lub „system dossier”, przewidziany w dyrektywie o kosmetykach, powinny stanowić wystarczające ułatwienie procedur monitoringu. Podmioty działające w dziedzinie produkcji żywności, mające zamiar stosować deklaracje „zdrowotne”, powinny jednak być zobowiązane do posiadania kompletnej dokumentacji i przedstawiania jej na żądanie agencji kontroli żywności”.

Deklaracje żywieniowe w przepisach polskiego prawa żywnościowego, stan i perspektywy

W dziedzinie znakowania żywności, aktualnie (listopad 2001 r.) obowiązują przepisy zawarte w Rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z 15 lipca 1994 r. [9] wydane z delegacji ustawy *O warunkach zdrowotnych żywności i żywienia* z 1970 r. W § 3.1. stwierdzono, że „znakowanie środka spożywczego nie powinno:

- 1) przypisywać środkowi spożywczemu właściwości zapobiegania lub leczenia chorób lub powoływać się na takie właściwości; nie dotyczy to dietetycznych środków spożywczych oraz wód mineralnych leczniczych,
- 2) zawierać takich określeń, jak „zdrowy”, „bezpieczny” itp. W tej sytuacji deklaracje właściwości zdrowotnych w przypadku zwyczajnej żywności, nie będącej żywnością dietetyczną nie są dozwolone.

Nowa ustawa *O warunkach zdrowotnych żywności i żywienia* z 11 maja 2001 r. [10] wprowadza pojęcie środków spożywczych specjalnego przeznaczenia żywienio-

wego (szersze pojęcie niż dietetyczne środki spożywcze) i przewiduje, że Minister Zdrowia określi na drodze rozporządzenia wymagania wobec nich oraz sposób i formy reklamy i informacji (art. 10.1). Informacje te w zakresie „właściwości zapobiegania lub wspomaganie leczenia chorób” powinny być podane na opakowaniach jednostkowych. Wymóg ten dotyczy też naturalnych wód mineralnych i naturalnych wód źródlanych (art. 24.1.6)).

W artykule 24. nakazano podawanie na opakowaniach wszelkiego rodzaju środków spożywczych i używek ich wartości odżywczej (p. 1.2.), a do wydania przepisów wykonawczych, dotyczących znakowania, w drodze rozporządzenia zobowiązano ministra właściwego do spraw rolnictwa w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw zdrowia. W ustawie nie zdefiniowano pojęcia „wartość odżywcza”, ale można się domyślać, że jest ono określane poprzez podanie „cech i kryteriów”, gdyż z definicji „jakości zdrowotnej żywności” (art. 3.1.13) wynika, że jest to: „ogół cech i kryteriów, za pomocą których charakteryzuje się żywność pod względem wartości odżywczej, jakości organoleptycznej oraz bezpieczeństwa dla zdrowia konsumenta”. Wprowadzenie obowiązku podawania wartości odżywczej na etykietach wszelkiego rodzaju żywności jest w najwyższym stopniu nieoczekiwane i zaskakujące dla specjalistów od zagadnień prawa żywnościowego, gdyż jest sprzeczne z przepisami prawnymi Unii Europejskiej oraz może być potraktowane przez Światową Organizację ds. Handlu (WTO) jako próba stworzenia bariery w handlu żywnością.

Do czasu wydania nowego rozporządzenia ministra właściwego do spraw rolnictwa (aktualnie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi), dotyczącego znakowania żywności, obowiązuje rozporządzenie z 15 lipca 1994 r., które określa w załączniku 1. zasady znakowania środka spożywczego wartością odżywczą. W związku z tym już dzisiaj, trzymając się wiernie litery prawa, całość żywności sprzedawanej w opakowaniach detalicznych *powinna* na etykietach zawierać co najmniej informacje zapisane w ustępie 1. dotyczące: wartości energetycznej (w kJ i kcal), zawartości białka, zawartości tłuszczu całkowitego (włączając fosfolipidy), zawartości węglowodanów (węglowodany metabolizowane, włączając alkohole wielowodorotlenowe).

Z zapisu ustępu 3. wynika, że przy znakowaniu środka spożywczego wartością odżywczą *należy* podawać składniki wymienione w ust. 1. i 2., będące przedmiotem określeń żywieniowych, ale również *powinno* się podawać składniki określone w ust. 2., mimo że w ustępie tym wymienione są składniki, które *można* określić przy znakowaniu. Są to: skrobia, cukry (wszelkie cukry proste i dwucukry zawarte w środku spożywczym z wyjątkiem alkoholi wielowodorotlenowych), błonnik pokarmowy (składniki produktów typu wielocukry nieprzyswajalne przez człowieka), kwasy tłuszczowe nasycone (kwasy tłuszczowe bez podwójnych wiązań), kwasy tłuszczowe jednonienasycone (kwasy tłuszczowe z jednym podwójnym wiązaniem w pozycji cis), kwasy tłuszczowe wielonasycone (kwasy tłuszczowe z izolowanym podwójnym wią-

zaniem w pozycji cis), sód, składniki mineralne i witaminy zawarte w środku spożywczym w ilości nie mniejszej niż 5% zalecanego dziennego spożycia.

W praktyce wymagania te mogą nie być respektowane, gdyż żaden producent nie jest w stanie w krótkim czasie opracować nowych etykiet i zastąpić nimi dotychczas stosowanych. Nie przewidziano ile czasu i środków finansowych potrzeba by wykonać niezbędne badania laboratoryjne, w celu określenia wartości odżywczej wszystkich rynkowych produktów spożywczych w detalicznych opakowaniach jednostkowych. Nie przewidzenie odpowiednio długiego *vacatio legis* jest błędem, który będzie po raz kolejny skutkowało pozostawianiem prawa wyłącznie na papierze. Szybkie wydanie nowego rozporządzenia w sprawie znakowania żywności pozwoliłoby przynajmniej na złagodzenie negatywnych skutków wprowadzenia do ustawy *O jakości zdrowotnej żywności i żywienia* wymogu podawania wartości odżywczej na etykietach opakowań jednostkowych. Z uzyskanych nieoficjalnych informacji wynika, że wymóg podawania wartości odżywczej zostanie w przepisach wykonawczych ograniczony do „informacji istotnych ze względu na ochronę zdrowia i życia człowieka”, co można rozumieć tak, że w przypadku wielu produktów wymóg informowania o wartości odżywczej zostanie zniesiony lub ograniczony do minimum. Inna sprawa, że nie sposób się doszukać w ustawie zapisu, kto i jak ma ustalać, jakie informacje są istotne dla zdrowia i życia konsumentów w przypadku żywności zwyczajnej, nie zaliczanej do środków spożywczych specjalnego przeznaczenia. Przeszkodą w szybkim ogłoszeniu szczegółowych przepisów dotyczących znakowania żywności jest nierównoczesne wejście w życie przepisów ustawy *O warunkach zdrowotnych żywności i żywienia* (trzy miesiące od daty ogłoszenia czyli od dnia 22 września 2001 r.) i ustawy o jakości handlowej produktów rolno-spożywczych (1 styczeń 2002 r.) z upoważnienia, której Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi ma ustalić zasady znakowania żywności w zakresie szerszym niż to przewiduje pierwsza z ustaw.

We wspomnianym wyżej art. 24. ustawy *O warunkach zdrowotnych żywności i żywienia* w ustępie 2. podpunkt 2b stwierdzono, że informacje podane w ustępie 1., w tym informacje o wartości odżywczej, nie powinny przypisywać środkowi spożywczemu lub używce właściwości zapobiegania lub wspomagania leczenia chorób, z wyłączeniem środków spożywczych specjalnego przeznaczenia żywieniowego oraz naturalnych wód mineralnych i naturalnych wód źródłanych. Oznacza to, że w przypadku zwyczajnej żywności, stanowiącej zdecydowaną większość żywności rynkowej w naszym kraju, deklaracji zdrowotnych na etykietach nie będzie się stosowało. Stan ten będzie trwał tak długo, aż nie nastąpi pełna harmonizacja naszego prawa żywnościowego z prawem obowiązującym w Unii Europejskiej, albo nie nastąpi formalne wejście Polski do Unii. Wówczas na naszym rynku znajdzie się żywność z innych krajów, oznakowana zgodnie z przepisami obowiązującymi w Unii, a tylko krajowe produkty będą znakowane zgodnie z naszymi, nie do końca przemyślanymi, partyku-

lamymi przepisami. W interesie naszego kraju, a głównie naszych producentów żywności, jest możliwe szybkie i pełne zharmonizowanie przepisów prawa żywnościowego z przepisami obowiązującymi w Unii. Najlepiej, by stało się to poprzez opracowanie i uchwalenie jednej ustawy „Prawo żywnościowe”, której założenia opracowała i przedstawiła na Kongresie Polskiej Gospodarki Żywnościowej i Nauki o Żywieniu Człowieka, w kwietniu 2000 r., Polska Federacja Producentów Żywności [11]. Ustawa ta, jeżeli dojdzie do jej uchwalenia, powinna wprowadzić przepisy dotyczące znakowania żywności całkowicie zgodne z dyrektywą 2000/13/UE, co powinno zapobiec dyskryminacji polskich producentów żywności, handlujących swoimi produktami na wspólnym europejskim rynku i na rynku światowym. W interesie naszego kraju jest, by nie wprowadzać przepisów, które mogą być uznane przez Światową Organizację Handlu (WTO) za stwarzające przeszkody w handlu.

LITERATURA

- [1] Guidelines for use of nutrition claims. CAC/GL 23-1997. Codex Alimentarius. Food Labelling. Complete Texts. Wyd. Secretariat of the Joint FAO/WHO Food Standards Programme, FAO Rzym 1998 r., 41-45.
- [2] Codex General Guidelines on claims CAC/GL 1-1979 (Rev. 1-1991). Food Labeling. Complete Texts. Wyd. Secretariat of the Joint FAO/WHO Food Standards Programme, FAO Rzym 1998 r., 29-31.
- [3] Codex Guidelines on Nutrition Labelling CAC/GL 2-1985, Rev. 1-1993. Codex Alimentarius. Food Labelling. Complete Texts. Wyd. Secretariat of the Joint FAO/WHO Food Standards Programme. FAO Rzym 1998, 32-40.
- [4] Proposed Draft Guideline for use of nutrition and health claims. Alinorm 01/22A Appendix VIII, str. 61-67.
- [5] Dyrektywa Rady nr 90/496/EEC z 24 września 1990 r. na temat zasad etykietowania żywności w przypadku żywności przeznaczonej do sprzedaży ostatecznemu klientowi (OJL 276 z 06.10.1990, str. 40).
- [6] Komisja Wspólnot Europejskich. Biała Księga Bezpieczeństwa Żywności. Bruksela 12.01.2000 r. COM (1999) 719 final, tekst polski w tłumaczeniu M. Molskiego.
- [7] Discussion Paper on Nutrition Claims and Functional Claims Prepared by Directorate General Health and Consumer Protection (SANCO D4) European Commission. SANCO/1341/2001-11-13.
- [8] EFLA comments on the consultation paper on nutritional and functional claims, prepared by DG SANKO (SANKO/1341/2001. Pismo oficjalne EFLA podpisane przez V-prezydenta Ditricha Gorny i Sekretarza Generalnego Nicole Coutrelis (nie datowane).
- [9] Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej z 15 lipca 1994 r. *W sprawie znakowania środków spożywczych, używek i substancji dodatkowych dozwolonych przeznaczonych do obrotu* Dz.U. nr 86 z 5 sierpnia 1994 r. poz. 402.
- [10] Ustawa z dnia 11 maja 2001 r. *O warunkach zdrowotnych żywności i żywienia* Dz.U. nr 63 z 22.06.2001 r. poz. 634.
- [11] Założenia do ustawy Prawo Żywnościowe. Wyd. Polska Federacja Producentów Żywności, Polska Inicjatywa Konsumpcyjna Sp. z o.o. Warszawa 1 marca 2000 r.

IN SEARCH OF REASONABLE PRINCIPLES OF DECLARING NUTRITION AND HEALTH PROPERTIES ON LABELS AND IN FOODSTUFFS ADVERTISING

Summary

Many international groups of professionals perform innovative and legal works aimed at the establishment of uniform global legal principles of application of declarations concerning foodstuff nutrition and health properties. In many countries such declarations have already been applied. At present there is an urgent need to establish uniform principles of their application in order to protect consumers against a possible misleading information and unfair trade competition. The present stage of discussion over that matter in the European Union has been reported and the present stage of legal regulations now in force in Poland has been presented. ☒

KOMUNIKAT

Informujemy P.T. Czytelników, że w Redakcji są do nabycia następujące suplementy:

1. ŻYWNOŚĆ 1 (18), Supl. 1999 – zawiera prace Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej nt. *Stan i perspektywy hodowli, uprawy i wykorzystania owsa w żywieniu ludzi i zwierząt*; cena 20 zł.
2. ŻYWNOŚĆ 3 (20), Supl. 1999 – zawiera prace IV Sesji Młodej Kadry Naukowej PTTŻ nt. *Nowoczesne metody eksperymentowania w badaniach żywności*; cena 10 zł.
3. ŻYWNOŚĆ 4 (21), Supl. 1999 – zawiera prace Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej nt. *Żywność funkcjonalna*; cena 15 zł.
4. ŻYWNOŚĆ 2 (23), Supl. 2000 – zawiera prace *IX Międzynarodowej Konferencji Skrobiowej*; Artykuły wydrukowano w języku angielskim; cena 20 zł.
5. ŻYWNOŚĆ 3 (24), Supl. 2000 – zawiera prace V Sesji Młodej Kadry Naukowej PTTŻ nt. *Postęp w technikach chromatograficznych w zastosowaniu do badań żywności*; cena 15 zł.
6. ŻYWNOŚĆ 4 (25), Supl. 2000 – zawiera prace Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej nt. *Ziemiak spożywczy i przemysłowy oraz jego przetwarzanie*; cena 15 zł.
7. ŻYWNOŚĆ 2 (27), Supl. 2001 – zawiera prace VI Sesji Młodej Kadry Naukowej PTTŻ nt. *Jakość i prozdrowotne cechy żywności*; cena 28 zł.
8. ŻYWNOŚĆ 3 (28), Supl. 2001 – zawiera prace Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej nt. *Żywność w początkowym i zaawansowanym okresie życia człowieka*; cena 28 zł.
9. ŻYWNOŚĆ 4 (29), Supl. 2001 – zawiera prace Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej nt. *Analiza ryzyka zdrowotnego żywności – czynniki żywieniowe*; cena 28 zł.

Zamówione egzemplarze wysyłamy pocztą. Na życzenie zamawiających wystawiamy faktury.